

ЧАСОПИС
ЗА КЊИЖЕВНОСТ И
КУЛТУРУ

НОВА
Зора

Број 83 (јесен, 2024)

ИЗДАВАЧКИ САВЈЕТ

Проф. др Јован Делић, дописни члан САНУ (предсједник Савјета)
епископ господин Димитрије

епископ Атанасије (Јевтић)

академик Војислав Максимовић

академик Гојко Ђого

академик Рајко Петров Ного

академик Алекса Буха

Драгутин Паповић, предсједник „Просвјете“ Гацко

Огњен Миљинковић, начелник општине Гацко

Гајо Парезанин, предсједник „Просвјете“ Билећа

Веселин Вујовић, начелник општине Билећа

Владимир Милошевић

Видак Ковачевић

хаџи Велимир Авдаловић

Радомир Бегенишић

Бранко Тупањац

Славољуб Авдаловић Белко

Драган Кешел

Зоран Бутулија

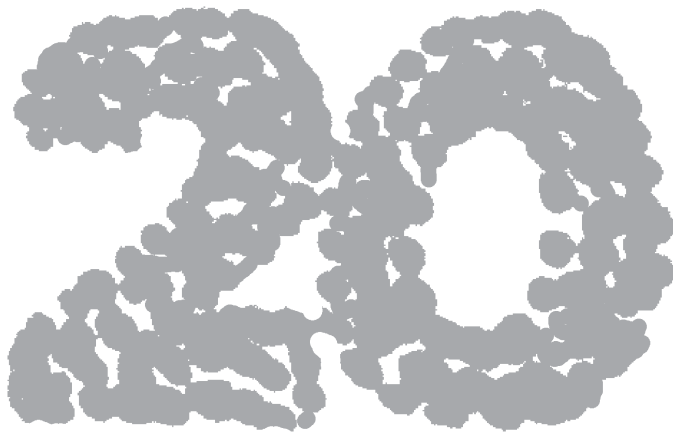
Светозар Црногорац

Дејан Мاستиловић

Проф. др Милош Ковачевић

Милош Марковић

НОВА ЗОРА

2004–2024

Издаје:
СРПСКО ПРОСВЈЕТНО И КУЛТУРНО
ДРУШТВО „ПРОСВЈЕТА“,
ОДБОРИ У БИЛЕЋИ И ГАЦКУ
www.novazora.org.rs

Марија Јефџимијевић Михајловић

ГРАД ОД ПЕСАМА ИЛИ ГРАД-ПЕСМА
(Бранислав Матић: *Београд изнад Истиока и Зайада*,
„Принцип прес“, Београд, 2023)

„Ништа није као ње. Вечни су само
видици с Калемегдана.“

М. Црњански

Готово сви досадашњи покушаји и намере да се једном књигом сумирају знања и виђења Београда – *вечног, белог града*, на раскрсници друмова истока и запада, града „старијег од свог имена“, места сусретања различитих цивилизација, народа и њихових култура, углавном су у фокус стављали његов геополитички, геостратешки, историјски и културни значај. Само током XX века објављено је на десетине монографија у којима је с подједнаком пажњом проучавана историја Београда, колико и његов особен дух, проткан одразима култура и стилских епоха из његове прошлости. Град који је у више наврата рушен, а трајан, постао је књижевни мотив многих знаменитих песника и прозаиста, оних који су за овај град везали своју судбину и који су Београд живели целим бићем. Њихови особени доживљаји града-симбола непролазности, лепоте, достојанства и пркоса, сачувани су и сачињавају бројне антологијске изборе песама и прича, легенди и анегдота, путописа, хроника. Па ипак, за све је Београд остао тајна – недокучива, колико и опчињавајућа, мистична колико и заводљива.

Најновијом монографијом *Београд изнад Истиока и Зайада*, аутор Бранислав Матић одаје наклон свим ауторима и прегаоцима, поштоваоцима и поклонцима посебне, недокучиве лепоте Белог града, и сам „додајући мрву, да се не баца“, али успоставља нешто другачији, самосвојан методолошки, поетички и естетски критеријум те мистичне лепоте, засноване понајвише на митским реконструкцијама и архетипским сликама овог древног града. Не занемарујући историјске димензије његове прошлости, чињеницу да су на ободима Београда и Винча и Старчево, као средишта различитих цивилизација – са вероватно нама најстаријим писмом на свету и човеколиким фигуринама – те да је своје трагове о њему оставио још Аполоније са Родоса у III веку, а деспот Стефан Лазаревић у XV веку, „поново заснивајући Београд као српску престоницу“, град посветио Богородици и у његове темеље уградио десну руку *свјетог цара Констјантинина Великог*, Матић апострофира идеју да је књига пре свега *лирска њовесница* о Београду, те да, као таква, мора обухватати оне димензије које нису видљиве само у историјском прегледу, него и у надисторијском (духовном) пресеку.

Парадигма таквог односа према Београду, који је „историја и сан“, сублимирана је већ на почетку монографије-ризнице легендом о вођи Аргонаута, Јасону и његовом Златном руну, који је опчињен сликом *скамењене беле лађе над рекама, на*

којој је град – Бели град у златној свејлосћи, митски град чији мрамор њамити небеског Адама, остао у непознању „да ли плови кроз свој сан или сања своју пловидбу“; односно, који је осведочио тренутак у коме се „људско лице суочава са лицем надљудске тајне“. И премда је монографија *Београд изнад истока и запада* по много чему историјска и лирска читанка о Београду, она је понад свега покушај да се ода признање оном неизрецивом о Белом граду – *граду-идеји, граду-симболу и граду-јесми*, својеврсно мистично искуство једне аутентичне вере чије је име Београд. Симболички, Бранислав Матић је на трагу идеје Жарка Видовића да само непосредан доживљај гледања (иконе, слике, објекта, грађевине), може да реалност времена (посматрања) преобрази у илузију надвремена, односно боравак у том насликаном или извајаном, саграђеном или опеваном пределу.¹

Реферишући насловом књиге „...изнад Истока и Запада“, на мисао владике Николаја да се Балкан географски налази између Истока и Запада, али да се само (православном) вером уздиже изнад Истока и Запада, Матић превасходно прејудуцира принцип вертикале – по коме се мора „гледати увис“, јер је висина (духовна и морална) мера живота и човека, мера непролазности и вечности и тако, на особен начин, сугерише и „формулу опстанка“ Београда. С тим у вези стоји и намера аутора да се сачува сећање на „вечити град“, чији аутентичан изглед (боемске четврти, књижаре, кафане у којима су се сусретали песници и настајале неке од најчувенијих песама, архитектонски драгуљи и украси на фасадама, али и велелепне грађевине из минулих епоха – сви „дамари града“), „у хистеријској метрополизацији, у силецијском капитализму, у пећинском либерализму, у провинцијалном епигонству и сокачарском мондијализму, у кампањама подводачког туризма, у диктатури кича и разврата“, нестаје пред нашим очима; „нестају кључни профили града, цела једна симбологија и сопство“, закључује аутор, али „нестајемо и ми који смо се толико бусали у јуначка прса Београда, да, препуна рана и ордења“, „нестају људи који све ово уопште примећују“ (225-226). Управо из тог разлога, Бранислав Матић, као изванредан естет, али и апологета мистичне лепоте Београда, мапира његове сржне тачке – естетске и етичке, историјске и културолошке и, изнад свега, формира *златни пресек* његове несазнајне тајне непролазности, тврдећи да је реч „тајна“ – када стоји уз „Београд“ – чист плеоназам. Пројекција тог *златног пресека*, његов симбол и слика перципирају се као *укришјај* строге (савршене) симетрије по којој се „Ресавска улица улица у Цркву Светог Марка“, а „хоризонт многоимене Главне улице врхуни Храмом Светог Саве“. Крстолика перспектива којом аутор сагледава историју града и људи који су у њему живели, градили га и рушили, о њему певали и сањали, веровали у његов дух и његову непролазност, диктира и лирску димензију књиге – Матић пише као да пева, али његова песма није *ламент над Београдом* (премда је, између осталог, и „антологија видика“ који нестају пред налетом нових Варвара-градитеља), већ покушај да се овековечи тренутак који пролази – лице града које се мења и дух који је ненарушив. Отуда је сасвим оправдана ауторова тврдња да је књига по свом карактеру, пре свега, „лирска одбрана Београда“.

¹ Жарко Видовић, „Разговори о сликарству“ – Омладина, фељтон од дванаест написа (одломак), *Библио-био-графија*, Том I, Задужбина Жарко Видовић, Београд, 2018, 118.

Београд је, за аутора ове, и визуелно² и есенцијално раскошне монографије, легенда и сан, тајна и чежња ка оном непролазном, јер је сав од духовне грађе, чак и онда када је дух материјализован у облике културних знамења. Ако је култура највећи аргумент у корист бесмртности, убедљивији од свих пет метафизичких доказа Божјег бића, као што тврди Михаил Епштејн,³ Бранислав Матић кује знамења вечности кроз кодове и слике архетипског Београда, митове и легенде о њему, песме и записе, видике и перспективе укрштања времена и простора, улица и споменика. Његова перспектива лишена је ефемерног, свакидашњег и баналног – на то га обавезује сазнање да је прави Бели град „архетипски и вертикалан, светао и узбудљив и није измишљен“.

„Београд, ту белу идеју, створили су, бранили и из пепела дизали његови песници-чаробњаци. Зато је Београд, и у мојој књизи, град од песама. Тешко је о том граду рећи нешто дубље и важније од онога што су оставили Иван Лалић, Црњански, Павловић, Попа... град од песма или 'град-песма'.“

Отуда је – без обзира на методолошку и поетичку, историјску и хронолошку поливалентност перспектива из којих се формирају идеографска чворишта монографије *Београд изнад Истиока и Зајида* – доминантна она лирска у којој је Београд *град-песма*, јер у њеном средишту, пулсира *вечно биће Белог града*, његова душа и дух, сва његова лица („лице песника, ратника, свештеника, љубавника, тајанственог витеза, заиграног дечака, духовитог шерета, боема, мудраца, градитеља, трагичног заљубљеника у слободу, креативног импровизатора, јуродивог божјака, побуњеника, хероја улице, господина и сељака...“). Духовно језгро или *spiritus movens* Матићеве лирске повеснице јесте управо пето поглавље „Град од песама“, у којима се малим антологијским избором песама о Београду⁴ (од Васка Попе, Миодрaга Павловића, Ивана В. Лалића, Војислава Ј. Илића, Милутина Бојића, Бранка Радичевића, Слободана Ракићића, Стевана Раичковића, Љубомира Симовића, Дејана Медаковића, Драгана Лакићевића, Милована Данојлића, све до Милоша Црњанског и његовог *Ламенија над Београдом*, којим – не случајно – врхуни овај песнички избор), профилише духовни лик Београда и оцртавају контуре његове мистичне лепоте. Јер, нико тако сржно а широко није обухватио размере оних значења што град-симбол, град-песма сублимира, као што су то учинили песници–пророци који су знали да Београд за Србе „није био плен него поезија“. Наредно поглавље „Фрагменти о Београду“ (записи Јакова Игњатовића, Стојана Новаковића, Милутина Ускоковића, Антуна Густава Матоша, Симе Пандуровића, Иве Андрића, Вељка Петровића, Пеђе Милосављевића, Исидоре Секулић, Светлане Велмар-Јанковић, Душана Матића) симболизују исту идеју

² Аутори фотографија су: Станко Костић, Александар Радош, Ненад Боројевић, Светлана Дингарац, Јосип Шарић, Александар Ћосић, Мартин Цандир, Жељко Синобад, Љубинко Кожул, Драган Боснић, Влада Маринковић, Бане Велимиров, а неке су преузете из архиве *Националне ревије*.

³ „Градони, музеји, поеме, романи, трактати – иконе су вечног живота, мада у њима сам човек није удостојен спасења (и то привременог), већ само његова дела“ (М. Епштејн, *Лейџиви лисџићи: мисли без реда и обзира*, са руског превела Рамила Мечанин, Дерета, Београд, 2015, 88).

⁴ Избор је, према Матићевом навођењу, сачињен углавном на основу две књиге: *Мој Бели граде. Поезија о Београду* (2008) Драгана Лакићевића и *Београде, мој бели лабуде. Поезија о Београду од 1433. до 1986.* (1986) Милорада Р. Блечића.

да је сва духовна баштина древног града – неисказива у својој лепоти и непролазности – најцеловитије и најцелисходније садржана управо у архетипским сликама и симболима књижевника „лирске вртоглавице“.

Уопште говорећи, уз све историјско-документарне чињенице, хронике, путописе и специфичне перспективе „београдског погледа на свет“, како Матић дефинише једну аутентичну филозофију гледања на живот, креирану од стране оних који су је сопственим делом и животом потврђивали (од Александра Белића, Милоша Црњанског, Драгоша Калајића, Моме Капора, Богдана Тирнанића, али и своје сопствене), аутор ниједног тренутка не губи из вида основу замисао – имплицитно исказану већ на почетку – да је Београд немогуће представити (само) као град, већ пре свега као *идеју*. Његова историја и његова геопоетика само су окосница његових неизрецивих архетипских дубина, „једне особите београдске *scientia sacra*“. За њом Матић трага, формирајући аутентичну поетску оптику као збирку *последњих видика Београда* и доказујући да је српска култура – оличена у књижевним симболима и представама – пре свега „књижевноцентрична“,⁵ те да је задирући у мистичну и заводљиву тајну града-песме, и сâм, као песник, закорачио у поље њене неизрециве лепоте.

⁵ Бојан Јовановић, *Књижевности у антирројолошком свејџлу*, Прометеј – Архив Војводине, Нови Сад, 2024, 16.

„НОВА ЗОРА“
Часопис за књижевност и културу

Главни и одговорни уредник
Милош Ковачевић

Техничка њријрема
Ратомир Димитријевић

Лекѝор и корекѝор
Михаило Шћепановић

Адреса Редакције
89230 БИЛЕЋА
Краља Александра 25, тел/факс 00 387 59 371 988
е-mail: prosvj@teol.net
И у Београду: Француска 7
е-mail: novazora1@gmail.com

Редакција прима у Београду сриједом од 12 до 14 часова у Клубу Билећана,
Булевар Деспота Стефана 15

Преѝилаѝа и ѝрилози на рачун:
У БиХ: СПКД Просвјета, Билећа, рачун број 5620088136534606
У Србији: Фонд Владимир и Светозар Ћоровић, Београд, рачун број
200-2722090101033-03, сврха уплате: за Нову Зору, позив на број: 2024

Цијена за један примјерак 10 КМ или 5 евра
У иностранству један примјерак 10 евра
Претплата за Србију 2.000 динара (за 2024)

Часопис *Нова Зора* може се купити у књижари Српске књижевне задруге,
Краља Милана 19, Београд

Шћамѝа
„Филип Вишњић“, Београд

Тираж: 500
